

ሕጉን ፡ ጥንታዊ ፡ ማድረግ ፡ አይሆንምን ?

ሕግና ፡ ምንጮቹ ።

ከጆርጅ ፡ ከሸቸኖሺች ፣ ቀ.ኃ.ሥ. ዩኒቨርሲቲ ፡ የሕግ ፡ ፋኩልቲ ።

ባለፈው ፡ የኢትዮጵያ ፡ ሕግ ፡ መጽሐት ፡ እትም ፡ ውስጥ ፡ “የኢትዮጵያ ፡ ሕግ ፡ ምንጮች ፡ መግቢያ” ፣ በሚል ፡ አርእስት ፡ በፕሮፌሰር ፡ ቫንደርሊንደን ፡ የተደረሰ ፡ መጽሐፍ ፡ ፣ ጽሑፍ ፡ መታተሙ ፡ ይታወሳል ። ጽሑፉ ፡ በኢትዮጵያ ፡ ውስጥ ፡ የመጀመሪያና ፡ በዓይነቱም ፡ እሱ ፡ ብቻ ፡ ስለ ፡ ሆነ ፡ በእውነቱ ፡ ዋጋ ውን ፡ ማድነቅ ፡ አስቸጋሪ ፡ ነው ። የሥራ ፡ ዓደኛዬ ፡ ፕሮፌሰር ፡ ቫንደርሊንደን ፡ በጽሑፋቸው ፡ ያልጠቀሱት ፡ ታትመውና ፡ በቀላሉ ፡ ሊገኙ ፡ ከሚችሉ ፡ የሰነድ ፡ ምንጮች ፡ አንዱን ፡ ብቻ ፡ ነው ። እሳቸው ፡ ከጠቀሻቸው ፡² በኢትዮጵያ ፡ መንግሥት ፡ ከ፲፱፻፵፫ ፡ ዓ ፡ ም ፡ ወዲህ ፡ ከተሰበሰቡት ፡ አዋጆች ፡ በተጨማሪ ፡ ሌሎች ፡ አሁንም ፡ በኢትዮጵያ ፡ መንግሥት ፡ ከዚህ ፡ ዓመት ፡ ጀምሮ ፡ የተሰበሰቡ ፡ ድንጋጌዎችና ፡ ትእዛዞች ፡ ይገኛሉ ። ሆኖም ፡ እነዚህን ፡ ድንጋጌዎችና ፡ ትእዛዞች ፡ ፕሮፌሰሩ ፡ አለመጥቀሳቸው ፡ በምርምር ፡ በኩል ፡ በጣም ፡ የተሟላውን ፡ የጽሑፍቸውን ፡ ዋጋ ፡ እጅግም ፡ አይቀንሰውም ።

የሥራ ፡ ዓደኛዬ ፡ በጽሑፋቸው ፡ የሚረዱዋቸውን ፡ ልዩ ፡ ልዩ ፡ የሕግ ፡ ምንጮች ፡ መፈለግና ፡ መሰብሰቡ ፡ (በተጨማሪም ፡ ጽሑፋቸውን ፡ በጊዜ ፡ አዘጋጅቶ ፡ ለማቅረብ ፡ በመጣደፍ) ፡ ላይ ፡ የሚያስመሰግን ፡ ዓቅማቸውን ፡ ማዋል ፡ የጽሑፍቸው ፡ መጀመርያና ፡ መደምደሚያ ፡ ሐሳባዊ ፡ (ቲአሪ) ፡ ማብራሪያ ፡ መስተካከሉን ፡ ለመመርመር ፡ ጊዜ ፡ የተወላቸው ፡ አይመስልም ። ከፕሮፌሰር ፡ ቫንደርሊንደን ፡ ይበልጥ ፡ ትርፍ ፡ ጊዜ ፡ ያለኝና ፡ እንደርሳቸውም ፡ ሥራ ፡ ያልበዛብኝ ፡ መሆኔን ፡ ሳልዘነጋ ፡ ፕሮፌሰሩ ፡ ካቀረቧቸው ፡ ሀሳቦች ፡ ጋር ፡ አለመስማማቴን ፡ ስንልጥ ፡ ከሙሉ ፡ ከበሪታ ፡ ጋር ፡ ይቅርታ ፡ እየጠየቅሁ ፡ ነው ።

“ሕግ ፡ ምንድነው ፡ ምንጮቹስ ፡ ምንድን ፡ ናቸው” ፡ ለሚሉ ፡ ጥያቄዎች ፡ መልስ ፡ ለተጻፉ ፡ ለብዙ ፡ አከራካሪ ፡ ለሆኑና ፡ ባንድ ፡ ባሕልም ፡ ዋጋ ፡ ቢስ ፡ ለሆኑ ፡ ለተራቀቁ ፡ ሊቃውንት ፡ ጽሑፎች ፡ ተጨማሪ ፡ ጽሑፍ ፡ ለመጨመር ፡ አልተነሣሣሁም ። የፕሮፌሰር ፡ ቫንደርሊንደን ፡ ጽሑፍ ፡ ዓላማ ፡ የሕግን ፡ ምንጮች ፡ መመርመር ፡ ስለ ፡ ሆነ ፡ ባንድ ፡ በኩል ፡ እነዚህ ፡ ቃላት ፡ ባቀረቡት ፡ ጽሑፍ ፡ ውስጥ ፡ ትርጉማቸው ፡ ምን ፡ እንደሆነ ፡ መግለጥ ፡ በሌላ ፡ በኩል ፡ ደግሞ ፡ በልዩ ፡ ክፍል ፡ ከፋፍለው ፡ ላቀረቧቸው ፡ የሕግ ፡ ምንጮች ፡ አርእስቶች ፡ ትርጉም ፡ መስጠት ፡ ግድ ፡ ስለ ፡ ሆነባቸው ፡ ፕሮፌሰሩ ፡ ያልታደሉ ፡ ይመስሉኛል ። የምርመራቸው ፡ መነሻ ፡ በሆነው ፡ ሀሳባዊ ፡ (ቲአሪ-ቲካል) ፡ ማብራሪያ ፡ ውስጥ ፡ የተሰጡትን ፡ የቃላት ፡ ትርጉሞች ፡ ከዚህ ፡ ቀጥለን ፡ እንመረምራለን ።

1. ጃ ፡ ቫንደርሊንደን ፡ የኢትዮጵያ ፡ ሕግ ፡ መጽሐት ፡ ቦል ፡ ፫ ፡ (፲፱፻፷፮) ፡ ገጽ ፡ ፻፲፪ ፡ (ከዚህ ፡ ቀጥሎ ፡ “ቫንደርሊንደን” ፡ እየተባለ ፡ ይጠቀሳል) ይኸው ፡ ጽሑፍ ፡ በጥር ፡ ወር ፡ ፲፱፻፷፮ ፡ (ለ ፡ ኢ ፡ አ) ፡ ለታየው ፡ የቀዳማዊ ፡ ኃይለ ፡ ሥላሴ ፡ ዩኒቨርሲቲ ፡ የሕግ ፡ መጽሐፍት ፡ አክሱም ፡ ዚሲዮን ፡ እንደምርምር ፡ ጽሑፍ ፡ ታትሞ ፡ ወጥቶ ፡ ነበር ።

2. “ቫንደርሊንደን” ፡ በግርጌ ፡ ማሰረጃ ፡ ቀጥር ፡ ገጽ ፡ እና ፡ ተከታዩን ፡ ጽሑፍ ፡ ይመለከቷል ።

3. የኢትዮጵያ ፡ ንጉሠ ፡ ነገሥት ፡ መንግሥት ፡ ነጋሪት ፡ ጋዜጣ ፡ ድንጋጌዎችና ፡ ትእዛዞች ፡ ቦል ፡ ፩ (አዲስ ፡ አበባ ፡ ፲፱፻፶፩) ፡ ይመለከቷል ።

ዐዋቂው፡ የሥራ፡ ጓደኛዬ፡ ሕግን፡ ፡ “የሕብረተ፡ ሰብ፡ አንድነትና፡ እድገት፡ እንዲጠብቅ፡ ሕዝብ፡ ባወቃቸው፡ ድርጅቶች፡ እማካይነት፡ በግዴታ፡ የሚከበሩ፡ አድራጎቶችና፡ ኢንስቲቲዩሽኖች”፡ በማለት፡ ተርጉመውታል ። ይህ፡ ትርጉም፡ ምናልባት፡ ማኅበራዊ፡ ኑሮን፡ በሚያጠና፡ ሰው፡ (ሰቢዬሱጂስት)፡ ዓይን፡ አጥጋቢ፡ ይሆን፡ ይሆናል ። ሕግ፡ “የሰውን፡ አድራጎት፡ ለመቆጣጠር፡ በሥራ፡ ላይ፡ ሲውሉ፡ የሚችሉ፡ ደንቦችን፡ ያዘለ፡ ነው”፡ ብሎ፡ አብዛኛውን፡ ጊዜ፡ ለሚያስብ፡ ሕግ፡ አዋቂ፡ ግን፡ የፕሮፌሰር፡ ትርጉም፡ አጥጋቢ፡ አይደለም ። “አድራጎቶች”፡ እና፡ “ድርጅቶች”(ኢንስቲቲዩሽኖች)፡ የሚሉት፡ ቃላት፡ እምብዛም፡ ጠቃሚ፡ አይደሉም ። “ተግባር”፡ ደምብ፡ ላይሆን፡ ይችላል፤ “ኢንስቲቲዩሽን”፡ ደግሞ፡ የሚያሳየው፡ የደምቦች፡ ነዶ፡ ነው ። የሕዝባዊ፡ ኑሮ፡ “አንድነት”፡ ወይም፡ የ“እድገት”፡ ዓላማዎች፡ የሚሉት፡ ቃላት፡ ተቀባይነት፡ ካለው፡ የሕግ፡ ትርጉም፡ ላይ፡ ቦታ፡ ያላቸው፡ አይመስሉም ። አዲ፡ ሱላንዮስ፡ በሥራ፡ ላይ፡ የሚውሉ፡ ስለ፡ ሕዝባዊ፡ ኑሮ፡ “አንድነት”፡ ወይም፡ “እድገት”፡ ሳይሆን፡ ሕዝቡን፡ የሚጎዱ፡ የንጉሡን፡ ሃይማኖት፡ ለማስፋፋት፡ የታቀዱ፡ ደምቦች፡ ባወጁ፡ ጊዜ፡ ከመሻራቸው፡ በፊት፡ እነዚህ፡ ደምቦች፡ “ሕጎች”፡ አልነበሩምን? በእሁኑስ፡ አንድነትንና፡ ዕድገትን፡ የሚያሻሽል፡ ሁኔታ፡ ምን፡ እንደሆነ፡ መስማማት፡ በማይቻልበት፡ በዘመናዊ፡ ቅንጅት፡ አንድ፡ “አድራጎት” “ሕግ፡ ለመባል”፡ አንድነትንና፡ እድገትን፡ ያሻሽላል፡ ወይም፡ አያሻሽልም፡ ብሎ፡ የሚወስን፡ ማነው? የሕግን፡ ትርጉም፡ ለመስጠት፡ ፕሮፌሰር፡ ባንደርሊንደን፡ የተጠቀሙበት፡ ሌላው፡ ነጥብ፡ ከ፲፱፻፶፪፡ በፊት፡ በነበረው፡ ዘመን፡ ነው፡ እንጂ፡ ባሁኑ፡ ዘመን፡ ተቀባይ፡ የሰውም ። ባሁኑስ፡ ዘመን፡ አንዳንድ፡ ደምቦች፡ በማኅበራዊ፡ ኑሮ፡ በታወቁ፡ ሰዎች፡ ለምሳሌ፡ በቀበሌ፡ ወይም፡ በነገድ፡ ደረጃ፡ እማካይነት፡ በሥራ፡ ላይ፡ መዋላቸው፡ ብቻ፡ በተለይም፡ በፍትሐ፡ ብሔር፡ ቊጥር፡ ፻፲፫፻፵፯፡ ወይም፡ በወንጀለኛ፡ መቅጫ፡ ቊጥር፡ ፪፡ ስለተሻሩ፡ “ሕግ”፡ ተብለው፡ አይጠሩም ። ባሁኑ፡ ጊዜ፡ በኢትዮጵያ፡ እነዚህ፡ ከላይ፡ የጠቀሰናቸው፡ ደምቦች፡ “ሕግ”፡ አይደሉም፡ ምክንያቱም፡ የነዚህን፡ ደምቦች፡ በሥራ፡ ላይ፡ መዋል፡ በመንግሥት፡ በታወቁ፡ ፍርድ፡ ቤቶች፡ እማካይነት፡ መከልከል፡ ይቻላልና ።

የሥራ፡ ጓደኛዬ፡ ፕሮፌሰር፡ ባንደርሊንደን፡ “ሕግ”፡ የሚለውን፡ ቃል፡ ከመተርጎማቸው፡ በፊት፡ የሕግን፡ ምንጮች፡ “ስለ፡ ኢትዮጵያ፡ ሕግ፡ ያለንን፡ ዕውቀት፡ የሚጨምሩ፡ አብዛኛውን፡ ጊዜ፡ በጽሑፍ፡ ተመዝግበው፡ አንዳንድም፡ ኪቃል፡ የሚገኙ”፡ ሲሉ፡ ገልጸዋቸዋል ። እንግዲህ፡ “ምንጭ” ለሚለው፡ ቃል፡ ግልጽ፡ የሆነውን፡ “በመዝገብ፡ ያለ”፡ የሚለውን፡ ትርጉም፡ ከሰጡ፡ በኋላ፡ ፕሮፌሰር፡ የሕግን፡ ምንጮች፡ ተቃራኒ፡ በሆኑ፡ “ሕጋዊ”፡ (አዋጅ፡ ልማድ፡ ከዳኞች፡ ፍርድ፡ የሚገኙ፡ ሕግ፡ የሕግ፡ ሳይንስ፡ ሕጋዊ፡ ሰነዶች)፡ እና፡ “ከሕግ፡ ውጭ፡ ያሉ፡ ምንጮች”፡ (ሳይንቲፊካዊና፡ የሥነ፡ ጽሑ

4. “ባንደርሊንደን”፡ ገጽ፡ ፻፲፪፡ ይመለከታል ።
 5. እላይ፡ የተጠቀሰው፡ ገጽ፡ ፻፲፪፡ ይመለከታል ። “የቃል”፡ የሚለው፡ ምሳሌያዊ፡ አነጋገር፡ ይሆን ።
 6. “ባንደርሊንደን”፡ እላይ፡ የተጠቀሰው፡ ፻፲፫፡ ይመለከታል ። በአዋጅ፡ የወጣ፡ ሕግ፡ ልማድ፡ ከዳኞች፡ ፍርድ፡ የተገኙ፡ ሕግ፡ እና፡ የሕግ፡ ሳይንስ፡ በጽሑፍ፡ ተመዝግበው፡ ይገኙ፡ ይሆናል፡ እንጂ፡ መዛግብት፡ ተብለው፡ አይጠሩም ። መዛግብት፡ ግን፡ ከላይ፡ የጠቀሰናቸውን፡ ስሙሉ፡ ሲይዙ፡ ይችላሉ ።

ፍ : ምንጮች) : በሚሉ : ክፍሎች : ከፋፍለዋቸዋል ። እንደሚመስለኝ : የተስተ
 ካከለ : የሕግ : ምንጮች : እከፋፈል : ሕግን : በሚያመነጨ : ነገሮች : (ይኸውም :
 ማንኛውም : ሕግን : የሚያመነጭ : ነገር) : እና : ይህንን : የመነጨ : ሕግ : በሚ
 ይዙ : ወይም : መኖሩን : በሚያመለክቱ : መዛግብት : መካከል : ያለውን : ልዩ
 ነት : በግልጽ : ማስረዳት : አለበት ። እንደዚህ : ዐይነቱ : መዛግብት : ከ“ሕግ :
 ውጭ” : ያሉ : (ለምሳሌ : ሀገር : ጎብኝዎች : የሚጽፏቸው) : ጽሑፎች : ሊሆኑ : ይች
 ላሉ : ምንም : እንኳ : ጽሑፋቸው : ስለ : ሕግ : ምንጭ : ቢሆንም : (ለምሳሌ : አንድ :
 ሀገር : ጎብኝ : አዋጅ : በነጋሪት : ሲታወጅ : አይቶ : ስለዚህ : ሥርዓት : ቢጽፍ :
 ጽሑፉ : ከሕግ : ውጭ : ያለ : ሆኖ : ዓላማው : ግን : ስለ : ሕግ : ምንጭ : ነው :
 ይባላል) ። በሌላ : በኩል : ግን : እውነተኛ : የሕግ : ምንጮች : የሆኑትና :
 በእግረ-ጊዜ : ትክክል : በሆነ : “የሕግ : ምንጭ” : በሚል : ስያሜ : የታወቁት :
 (በዘመናዊት : ኢትዮጵያ : ከእነዚህ : ምንጮች : የሚበዙት : አዋጅ : ይባላሉ) :
 ስለ : ሕግ : ሊያስረዱን : ከሚችሉ : ምንጮች : ወይም : የማሳመን : ችሎታ :
 ብቻ : ካላቸው : ምንጮች : (በዘመናዊት : ኢትዮጵያ : ከዳኞች : ፍርድ : የሚገኝ :
 ሕግ : የሕግ : ሳይንስ : እና : አንዳንዴም : ልማድ) : መለየት : አለባቸው ። እነ
 ዚህ : የኋለኞቹ : ለሕግ : አውጭዎች : ወይም : ለሕግ : ተርጓሚዎች : ረዳት : ይሆ
 ኑ : ይሆናል : እንጂ : ራሳቸው : ሕግን : አያመነጨም ። ስለ : ሕግ : የጸፉ : የአን
 ዳንድ : ደራሲዎችን : ፈሊዋ : በመከተል : ስለ : ሕግ : ሊያስረዱን : የሚችሉትን :
 ምንጮች : በደፈናው : “ዋጋ : ያላቸው” (?) ወይም : “የሕግ : ማሳወቂያ” :
 ወይም : “ንዑስ” (?) የሕግ : ምንጮች : ብለን : እንኳ : ብንጠራቸው : ሌላው :
 ቢቀር : ከሳይ : ከተጠቀሱት : “እግረ-ጊዜ” : ወይም : “እውነተኛ” : (ወይም :
 “ዐቢይ”) ምንጮች : ወይም : “ምንጭ” : የሚለው : ቃል : እውነተኛ : ትር
 ጉም : ከሚሰጣቸው : ነገሮች : መለየት : አለባቸው ። እንደዚህ : መጀመሪያውት :
 በሁለቱ : “ምንጮች” : መካከል : ያለውን : ልዩነት : በግልጽ : አለመግለጥ :
 የፕሮፌሰሩን : የሥራ : ጓደኛዬን : የረቀቁ : ክርክርና : መደምደሚያ : የተስተ
 ካከለ : እንዳይሆን : ተጨማሪ : ምክንያት : ሆኖታል : (ከታች : ይመለከቷል) ።
 ሆኖም : የፕሮፌሰሩ : ስለ : “ሕግ : ምንጮች” (“ሕግ” : እና : “ምንጭ” : ራሳ
 ቸው : እንደተረጎሟቸው : ሆኖ : ማለት : ነው) : ያቀረቧቸው : ጥልቅ : መግለ
 ጫዎች : ለሌሎች : ተመራማሪ : ሊቃውንት : እጅግ : ጠቃሚ : ከመሆን : አል
 ታገዱም ።

በአዋጅ : የወጡ : ሕጎች ።

ሕግ : በአዋጅ : መውጣት : ከጀመረበት : ከጥንት : ዘመን : ጀምሮ : እስካ
 ሁን : ድረስ : ያለውን : የዕድገት : ሁኔታ : የሚያስረዱ : ሕጋዊም : ሆነ : ከሕግ :
 ውጭ : የሆኑ : መዛግብት : ታሪካዊ : ንድፍ (?) ከማቅረባቸው : በፊት : ፕሮፌ
 ሰሩ : በአዋጅ : የወጣ : ሕግን : “የአንድ : ሕዝብ : ነገር : ወይም : ኢንስቲትህ

7. እነዚህ : ቃላት : በአውሮፓ : የሕግ : ሊቃውንት : ዘንድ : የተለመዱ : ቃላት : ናቸው ። ተመሳ
 ሳይ : ስለ : ሆነ : ጉዳይ : የተጻፈውን : አስ : ተደስኪ : “ሱላ : ጊራርኪያ : ደል : ፎንቲ : ደል :
 ደራቶ : ኔል : ሲስቲም : ጂዮርጊስ : ኢቶፎታ” የተባለውን : ጥሩ : ጽሑፍ : ከኢትዮጵያ : ምር
 መራ : መጽሐት : ታሕግሥ : 1999 : ይመለከቷል ።

8. ይህ : ቃል : በአንግሎ : አሜሪካን : የሕግ : ሊቃውንት : ዘንድ : የተለመደ : ቃል : ነው ።

የን፡ የገዢነቱን፡ ተግባር፡ በሚያከናውንበት፡ ጊዜ፡ ፍላጎቱን፡ ወይም፡ ሥልጣኑን፡ በግልጽ፡ የሚያሳውቅበት”⁹፡ ነው፡ ሲሉ፡ ተርጉሙው ታል ። በኔ፡ እስተያየት፡ ይህ፡ ትርጉም፡ አጥጋቢ፡ አይደለም፡ ምክንያቱም፡ የዳኞችን፡ ተግባር፡ እንኳ፡ እንተወውና፡ የሕግ፡ አውጭውንና፡ የሕግ፡ አስፈጻሚውን፡ ክፍል፡ ተግባር፡ የምንለይበት፡ መምሪያ፡ አይሰጠንም ። ይህን፡ የፕሮፌሰሩን፡ ትርጉም፡ የተከተልን፡ እንደሆነ፡ የግርማዊነታቸውን፡ ፍላጎት፡ የሚገልጥ፡ እንድ፡ አገረ፡ ገዥ፡ ወደ፡ ቤተ፡ መንግሥት፡ እንዲመጣ፡ የሚል፡ ትእዛዝ፡ ከቤተ፡ መንግሥት፡ ቢተላለፍ፡ በአዋጅ፡ የወጣ፡ ሕግ፡ ይባላል፡ ማለት፡ ነው ።¹⁰ የፕሮፌሰሩን፡ ትርጉም፡ ጉድለት፡ “ተግባር”፡ ከሚለው፡ ቃል፡ በፊት፡ “ገዢነቱን”፡ በሚለው፡ ቃል፡ ፈንታ፡ “የሕግ፡ ማውጣት”፡ የሚለውን፡ ቃል፡ በመተካት፡ ማረም፡ ይቻላል ። ዝቅ፡ ብለን፡ በምናቀርባቸው፡ ምክንያቶች፡ የተነሣ፡ ዛሬ፡ በኢትዮጵያ፡ ውስጥ፡ ዋናው፡ የሕግ፡ ምንጭ፡ በአዋጅ፡ የሚወጣ፡ ሕግ፡ ነው ። “ምንጭ”፡ የሚለውን፡ ቃል፡ እውነተኛ፡ ትርጉም፡ ከወሰድንግ፡ ዛሬ፡ በኢትዮጵያ፡ ውስጥ፡ በአዋጅ፡ ከሚወጣ፡ ሕግ፡ በስተቀር፡ ሌላ፡ የሕግ፡ ምንጭ፡ የለም ።

ል ማ ድ ።

አሁን፡ ካሉት፡ ሕጎች፡ መውጣት፡ በፊት፡ ልማድ፡ የኢትዮጵያ፡ ሕግ፡ ዋና፡ ምንጭ፡ ሆኖ፡ ይኖር፡ ነበር ። ፕሮፌሰር፡ ቫንደርሊንደን፡ “ልማድ፡ ማለት፡ ሕብረተ፡ ሰብ፡ እንደ፡ ሕግ፡ የሚቆጥራቸውና፡ የሚያከብራቸው፡ አንዳንድ፡ ሁኔታዎች፡ ናቸው”¹¹ ። ሲሉ፡ ልማድን፡ ተርጉሙው ታል ። በተራ፡ አነጋገር፡ “ልማድ” የሚለውን፡ ቃል፡ “ልማዳዊ፡ ሕግ”፡ ለሚለው፡ ሀሳብ፡ አጭር፡ መግለጫ፡ አድርገን፡ እንጠቀምበታለን ። ሆኖም፡ የትርጉም፡ መሳሳትና፡ አለመግባባት፡ እንዳይፈጠር፡ የልማድን፡ ተደጋጋሚነት፡ (ልማድን፡ የሚፈጥረው፡ ይህ፡ ነው)፡ እና፡ ልማዳዊ፡ ሕግ፡ በሕዝብ፡ ዘንድ፡ ተቀባይነት፡ እንዳለው፡ (ልማድን፡ ሕግ፡ የሚያደርገው፡ ደግሞ፡ ይህ፡ ነው)፡ ገልጦ፡ ማስረዳት፡ ይቻላል፡ ነበር ።¹²

የፕሮፌሰር፡ ቫንደርሊንደን፡ ጽሑፍ፡ ስለ፡ ኢትዮጵያ፡ “ልማዳዊ፡ ሕግ”¹³ ያሉትን፡ የመዝገብ፡ ማስረጃዎች፡ ያሰፈረ፡ በመሆኑ፡ ያን፡ ለሚያጠኑ፡ ሁሉ፡ እጅግ፡ ጠቃሚ፡ ነው ።¹⁴ ፕሮፌሰሩ፡ የኢትዮጵያን፡ ልማድ፡ ስለሚያስረዱን፡ የመዝገብ፡ ምንጮች፡ አጭር፡ መግለጫ፡ ከሰጡ፡ በኋላ፡ በዘመናዊት፡ ኢትዮ

9. “ባንደርሊንደን”፡ ገጽ፡ ፻፺፫፡ ይመለከታል ።
 10. ከላይ፡ ስለ፡ “ሕግ”፡ ትርጉም፡ ከተመለከተው፡ ጋር፡ ያወዳድሯል ።
 11. “ባንደርሊንደን”፡ ገጽ፡ ፻፶፬፡ ይመለከታል ።
 12. ከላይ፡ በግርግር፡ ማስረጃ፡ ቀጥሮ፡ ፮፡ ከተጠቀሰው፡ ከሲኞር፡ ቴዲሰኪ፡ ጽሑፍ፡ ጋር፡ ያወዳድሯል ።
 13. የተሻለ፡ ቃል፡ በግጣት፡ እንደዚሁ፡ (በዋትስ፡ ምልክት፡ ውስጥ፡ አድርገን)፡ “ሕግ”፡ እያልን፡ እንጠራለን ። ይህም፡ አስተያየት፡ የጭትሕ፡ ብሔር፡ ሕግ፡ ቀ። ፫፻፲፫፡ የሚያስከትለውን፡ የመሻር፡ ሁኔታ፡ እንዳለ፡ በመተው፡ ነው ።
 14. የሚከተለው፡ ስህተት፡ ፍጹም፡ ያልታሰበ፡ ይመስላል፡ ገጽ፡ ፻፲፮፡ ላይ፡ “ስለኢትዮጵያ፡ ሕግ፡ ባሕል፡ ከሕግ፡ ክፍል፡ ወይም፡ ከሕግ፡ ውጭ፡ ከሆነ፡ ነገሮች፡ ጠቅላላ፡ መግለጫ፡ ለመስጠት፡ የተጭከረ፡ ባ፲፱፻፸፯፡ ዓ፡ ም፡ ምክር፡ ባላተመው፡ መጽሐፍ፡ ብቻ፡ ነው”፡ የሚል፡ ጽሑፍ፡ ይገኛል ። እረ፡ ለመሆኑ፡ የሕግ፡ ባህል፡ እንደት፡ “ከሕግ፡ ክፍል”፡ ወይም፡ “ከሕግ፡ ውጭ”፡ ሊሆን፡ ይችላልን፡ ይህ፡ አባባል፡ ያን፡ ነገር፡ መልሶ፡ በሌላ፡ ቃል፡ እንደመናገር፡ ወይም፡ እንድን፡ ነገር፡ ገልጸ፡ በእፍራሽ፡ ሀሳብ፡ እንደግብከተል፡ ያህል፡ የሚቆጠር፡ ነው ። ሌላ፡ አነስተኛ፡ መቃወሚያ፡ ያለኝ፡ “ምንም፡ እንኳ፡ አውጭውያን፡ የሕግ፡ ሲቃወሙት፡

ጵያ፡ 15 ውስጥ፡ ስለ፡ ልማዳዊ፡ “ሕግ” በሥራ፡ ላይ፡ መዋል፡ ያትታሉ ። ይህን፡ ንም፡ የሚያደርጉት፡ የፍትሕ፡ ብሔር፡ ሕግ፡ ቍጥሮችን፡ በመዋቀስና፡ እኔም፡ ራሴ፡ ከዚህ፡ ቀደም፡ በኢትዮጵያ፡ ሕግ፡ መጽሔት፡ 16 ውስጥ፡ ያቀረብኳቸውን፡ ሀሳቦች፡ በመመርመር፡ ነው ።

እነዚህ፡ ሀሳቦች፡ በተስፋፋ፡ አኳኋን፡ በኢትዮጵያ፡ የሕግ፡ መጽሔት፡ ውስጥ፡ ዳግም፡ ታትመዋል ። 17 ካቀረብኳቸው፡ “ዋና፡ ዋና፡ ውሳኔዎች”፡ ጋር፡ ከተሰማሙ፡ በኋላ፡ ፕሮፌሰሩ፡ ጓደኛዬ፡ “የመሻርያው፡ ድንጋጌ”፡ (የፍትሕ፡ ብሔር፡ ቍጥር፡ ፫፻፲፱፱)፡ “በኢትዮጵያ፡ ውስጥ፡ ልማድ፡ እንደ፡ ሕግ፡ በሥራ፡ ላይ፡ የሚውልበትን፡ ስፋት፡ እጅግ፡ ይወስነዋል”፡ ስል፡ ያቀረብሁትን፡ ሀሳብ፡ ሳይሰማሙበት፡ ቀርተዋል ። “እጅግ”፡ የሚለው፡ ቃል፡ የማማረጥን፡ ፍርድ፡ ያዘለ፡ ነው ። ይህም፡ ማማረጥ፡ እንደየፈራጁ፡ የተለያየ፡ ነው ። ያቀረብሁትን፡ ሀሳብ፡ ደግሜ፡ እየደገፍሁ፡ ፕሮፌሰሩን፡ ከኢትዮጵያ፡ ይበልጥ፡ ልማድ፡ እንደ፡ ሕግ፡ በሥራ፡ ላይ፡ እንዳይውል፡ እጅግ፡ የወሰነ፡ አንድ፡ ሌላ፡ አፍሪቃዊ፡ ሀገር፡ እንኳ፡ እስቲ፡ ይጥቀሱልኝ፡ ስል፡ እጠይቃቸዋለሁ ። እንዲያውም፡ ከአክብሮት፡ ጋር፡ ጓደኛዬ፡ ሀሳባቸውን፡ ለመደገፍ፡ ያቀረቡት፡ ክርክር፡ የፍትሕ፡ ብሔሩን፡ ሕግ፡ በትክክል፡ አያመለክትም፡ በትክክልም፡ አይተረጉመውም፡ ለማለት፡ እደፍራለሁ ።

የጋብቻ፡ “መጽናት”፡ በከፊል፡ በልማድ፡ ይወሰናል ። ሆኖም፡ “ማንኛውንም፡ ጋብቻ፡ ልማድን፡ ባለመከተል፡ ምክንያት፡ ማፍረስ፡ አይችልም”፡ ሲሉ፡ ፕሮፌሰሩ፡ እንዲ፡ አንደኛውን፡ የሚያረርስ፡ ሀሳብ፡ አቅርበዋል ። የተሳሳቱት፡ በቍጥር፡ ፮፻፴፮፡ (የመረዳዳት፡ ተግባር)፡ ውስጥ፡ ከሚገኘው፡ ገደብ፡ በስተቀር፡ የሚጋቡ፡ ሰዎች፡ መብታቸውንም፡ ሆነ፡ ግዴታቸውን፡ ባሻቸው፡ መንገድ፡ በስምምነት፡ ሊወሰኑት፡ ይችላሉ፡ የሚል፡ አስተያየት፡ ስላደረባቸው፡ ይመስለኛል ። ካሉስ፡ ተጨማሪ፡ መብቶችና፡ ግዴታዎች፡ በትእዛዛዊ፡ የሕግ፡ ቃላቶች፡ በቍጥር፡ ፮፻፵፱፡ (አብሮ፡ የመኖርና፡ የግብረ፡ ሥጋ፡ ግንኙነትን፡ መፈጸም፡ ግዴታዎች)፡ በቍጥር፡ ፮፻፴፱፡ (ቍጥሩን፡ ይመለከታል)፡ በቍጥር፡ ፮፻፳፱፡ (የመተማመን፡ ግዴታ፡ በወንጀለኛ፡ መቅጫ፡ ሕግ፡ ቍጥር፡ ፮፻፲፰፡ መሠረት፡ Adultery የሚያስቀጣ፡ ስለ፡ ሆነ፡ ይህ፡ የመተማመን፡ ግዴታ፡

ይህን፡ ሕገቡ፡ ሕጉን፡ የሚገልጥበትን፡ ፈሊጥ፡ ቢያካሉት፡ እንትረጋግጥጋቸው፡ ሕጉን፡ በዚህባልተለመደ፡ መንገድ፡ መጻፍ፡ ይወዳሉ” ሲሉ፡ በሕዝብ፡ ዘንድ፡ በታወቁ፡ በተራ፡ አቀራረብ፡ ወይም፡ በምሳሌ፡ ስለሚቀርቡ፡ ለማዳዊ፡ ሕጎች፡ ስለጸፉት፡ ነው ። (ገጽ፡ ፪፻፲፱) ። ይህ፡ እንደ፡ ክርክር፡ የቀረበ፡ ከሆነ፡ መሠረተ፡ ቢስ፡ ይመስላል ። ለውጭጋውያን፡ ለቃውንት፡ እንደሌላው፡ ሁሉ፡ እንዲያውም፡ ይበልጥ፡ በጥንታውያን፡ ልማዶች፡ ላይ፡ የተመሠረቱና፡ በምሳሌያዊ፡ አኳገር፡ የሚቀርቡ፡ ብዙ፡ ልማዳዊ፡ ሕጎች፡ አሏቸው ።

- 15. በሌላ፡ አንጋገር፡ የልማድ፡ የሕግ፡ ፈጣሪነት፡ ተግባሩ፡ ማለት፡ ነው፡ “ባንደርሲንደን”፡ ገጽ፡ ፪፻፲፱፡ ይመለከታል ።
- 16. “የሕግ፡ ወደ፡ ልማድ፡ አዲስ፡ አቀራረብ፡ የ፲፱፻፶፮፡ ዓ.ም፡ የኢትዮጵያ፡ የፍትሕ፡ ብሔር፡ ሕግ፡ “መሻርያ”፡ ቍጥር፡ የኢትዮጵያ፡ ሕግ፡ መጽሔት፡ ቦል፡ ፩፡ (፲፱፻፳፯፡ እ፡ ሌ፡ እ)፡ ገጽ፡ ፶፮፡ እና፡ ተከታዮቹን፡ ገጾች፡ ይመለከታል ።
- 17. “ሕግና፡ ባሕል፡ በኢትዮጵያ”፡ ቦል፡ ፪፡ ቍ፡ ፪ (፲፱፻፳፮፡ እ፡ ሌ፡ እ)፡ ገጽ፡ ፶፻፩ና፡ ተከታዮችን፡ ገጾች፡ ይመለከታል ። እንዲሁም፡ ፮፡ ከሸችኖቦች፡ “ከ ኢትዮጵያን፡ ሲባል፡ ኮድ፡ ኢትሰ፡ ዩዝፋልንስ፡ ሪሴቭን፡ ቀ፡ ካስተም፡ ሌንድ፡ አፕሊካቢሊቲ”፡ ጆርናል፡ እ፡ አፍሪካን፡ ሎው፡ ቦል፡ ፮ (፲፱፻፳፯፡ እ፡ ሌ፡ እ)፡ ገጽ፡ ፻፸፯ና፡ ተከታዮችን፡ ገጾች፡ ይመለከታል ።

በትእዛዛዊ፡ የሕግ፡ ቃል፡ የተወሰነ፡ ነው)፡ 18 እና፡ በቅጥር፡ ፳፻፴፯፡ የተወሰኑ፡ ሞልተዋል = ፕሮፌሰር፡ ቫንደርሊንደን፡ ባልና፡ ሚስትን፡ ማፋታት፡ የሚችሉ፡ የቤተ፡ ዘመድ፡ ሽማግሌዎች፡ ብቻ፡ ናቸው፡ ብለው፡ መጻፋቸው፡ በግልጽ፡ እንደተሳሳቱ፡ ያሳያል፡ በፍትሐ፡ ብሔር፡ ሕግ፡ ቅጥር፡ ፫፻፴፯፡ መሠረት፡ የሽማግሌዎቹ፡ ውሳኔ፡ ባንዳንድ፡ ምክንያት፡ የተነሳ፡ ለምሳሌ፡ ውሳኔያቸው፡ ሕጋዊ፡ ያልሆነ፡ ሲሆን፡ (“ሕጋዊ፡ ያልሆነ”፡ የሚለው፡ ቃል፡ በማንኛውም፡ ሕግ፡ የተወሰነውን፡ ድንጋጌ፡ መጣስን፡ ይጨምራል)፡ ከፍርድ፡ ቤት፡ ክስ፡ ሊቀርብበት፡ ይችላል = አንባቢዎች፡ ፍርድ፡ ከመስጠታችሁ፡ በፊት፡ ከላይ፡ የዘረዘርኋቸውን፡ የሕግ፡ ቅጥሮች፡ እንድትመለከቷቸው፡ በትህትና፡ አሳስባለሁ።

የሥራ፡ ጓደኞቹ፡ ሕጉን፡ ሲተረጉሙ፡ የተሳሳቱ፡ ይመስላሉ። የኔን፡ አስተያየት፡ ለመቃወም፡ አንደ፡ “ዋና፡ ምክንያት”፡ ያቀረቡት፡ የፍትሐ፡ ብሔር፡ ሕግ፡ ቅጥር፡ ፫፻፫፻፵፰ን 19 “ችላ”፡ ማለቱን፡ ነው። ይህ፡ ቅጥርና፡ የሚቀጥሉት፡ ቅጥሮች፡ የመሻሪያ፡ ቅጥሩ፡ (ቅጥር፡ ፫፻፫፻፵፯)፡ ስለሚያስከትለው፡ “ጊዜያዊ”፡ ውጤት፡ ሲወስኑ፡ እኔ፡ ግን፡ የጸፍሑት፡ ይህ፡ የመሻሪያ፡ አንቀጽ፡ ስለሚያስከትለው፡ “ዘላለማዊ”(?) ውጤት፡ ነው። ይህም፡ ማለት፡ እኔና፡ ጓደኞቹ፡ በሀሳብ፡ አልተግባባንም ፤ የተለያየነውም፡ በሌላ፡ ነገር፡ ነው፡ ማለት፡ ነው። ካመጡት፡ አይቀር፡ ግን፡ ፕሮፌሰሩ፡ ስለ፡ “ጊዜያዊ”፡ ሕግ፡ ያቀረቡት፡ ክርክር፡ ከመስመር፡ የወጣ፡ መሆኑን፡ ለመግለጽ፡ እወዳለሁ። ቅጥር፡ ፫፻፫፻፵፰ የሚደነግገው፡ በሮማውያን፡ የሕግ፡ ቅንጅት²⁰ ዘንድ፡ የታወቀውን፡ አንድ፡ ሕግ፡ ከመውጣቱ፡ በፊት፡ የነበረውን፡ ሁኔታ፡ ለመቆጣጠር፡ አለመቻሉን፡ ነው። ቅጥር፡ ፫፻፫፻፶፩(፩)ን፡ ከቅጥር፡ ፫፻፫፻፵፰(፪) ጋር፡ አያይዘን፡ ስንመለከት፡ እነዚህ፡ ቅጥሮች፡ ግልጽ፡ ስለሆኑና፡ አንዱም፡ አንዱን፡ የተሟላ፡ ለማድረግ፡ የተጻፉ፡ ስለሆኑ፡ በጣም፡ ረቂቅ፡ የሆኑ፡ ነገሮች፡ ውስጥ፡ መግባት፡ አያስፈልግም።²¹ ባጭሩ፡ የፍትሐ፡ ብሔሩ፡ ሕግ፡ ከመቃወሙ፡ በፊት፡ አንደ፡ ሞግዚትነት፡ ጋብቻ፡ ወይም፡ ንብረት፡ የሚያስገኙአቸው፡ ሕጋውያን፡ ሁኔታዎች፡ የጥንቱ፡ ሕግ፡ እንደወሰናቸው፡ ሲቀሩ፡²² እነዚህ፡ የተገኙ፡ ሁኔታዎች፡ የሚያስከትሉት፡ ውጤት፡ ደግሞ፡ ባዲሱ፡ ሕግ፡ ይወሰናል = ለምሳሌ፡ ከመስከረም፡ ፳፡ ቀን፡ ፲፱፻፶፪፡ ፋ፡ ም፡ ፪ምሮ፡ የፍትሐ፡ ብሔሩ፡ ሕግ፡ ሳይወጣ፡ የነበሩ፡ ሞግዚቶች፡ ሕጋውያን፡ ተግባራቸው፡ (ግዴታዎቻቸው)፡ በልማድ፡ የተወሰኑት፡ ሳይሆኑ፡ በፍትሐ፡ ብሔሩ፡ ሕግ፡ የተወሰኑት፡ ናቸው፡ (የቅጥር፡ ፫፻፫፻፶፫፡ የመጨረሻውን፡ ዓረፍተ፡ ነገር፡ ይመለከቷል)። ይህ፡ መሠረታዊ፡ አስተሳሰብ፡ በውሎች፡ ላይ፡ ተፈጻሚ

18. የነዚህን፡ አስገዳጅ፡ ድንጋጌዎች፡ ዝርዝር፡ ደብልዩ፡ ቡሔጃያር፡ ከጻፉት፡ “በኢትዮጵያ፡ ፍትሐ፡ ብሔር፡ ሕግ፡ መሠረት፡ የጋብቻ፡ አጭም”፡ በሚል፡ ጥሩ፡ ጽሑፍ፡ ውስጥ፡ የኢትዮጵያ፡ ሕግ፡ መጽሐት፡ ቦል፡ ፩(፲፱፻፷፫፣ እ፡ ኤ፡ እ)፡ ከገጽ፡ ፶፫፡ ይገኛል። እንዲሁም፡ የፍትሐ፡ ብሔር፡ ሕግ፡ ቅጥር፡ ፳፻፴፰ን፡ ይመለከቷል። የጋብቻ፡ ውል፡ እነዚህን፡ አስገዳጅ፡ አንቀጾች፡ በመቃወም፡ ወይም፡ በደረሰው፡ ያለ፡ ሐተታ፡ በሀገር፡ ልማድ፡ ተጋብተዋል፡ በማለት፡ ብቻ፡ ለመመራት፡ አይችሉም። (ከሰዚህ፡ የሀገር፡ ልማድ፡ በሀገር፡ ልማድነቱ፡ ብቻ፡ እንደ፡ ሕግ፡ አይቆጠርም፡ ማለት፡ ነው።)

19. “ቫንደርሊንደን”፡ ገጽ፡ ፪፻፲፫—፪፻፲፬፡ ይመለከቷል።

20. ለምሳሌ፡ በማንኛውም፡ የታወቀ፡ የፈረንሳይ፡ ሊት፡ ጽሑፍ፡ ስለ፡
(የሱዚያና፡ ስቴት፡ የሕግ፡ አንስቲቲውት፡ የተረጉመውን፡ ፲፱፻፶፬፣ እ፡ ኤ፡ እ)፡ የተባለውን፡ መጽሐፍ፡ ቦል፡ ፩፡ ቅጥር፡ ፪፻፴፫—፳፫፡ ይመለከቷል።

21. በነገራችን፡ ላይ፡ እነዚህ፡ ቅጥሮች፡ በሮማውያን፡ የሕግ፡ አጭም፡ ዘንድ፡ የተለመደ፡ ሀሳብንም፡ ይገልጻሉ።

22. ልማዳዊ፡ ቢሆንም፡ ወይም፡ ሌላ፡ ቢሆን፡

ነት፡ የለውም)፡ ቀ. ፫፻፲፫፻፶፩(፪)፡ ይመለከቷል) = በሮማውያን፡ የሕግ፡ ቅንጅትም፡ እንደዚህ፡ ነው፡ ይህ፡ በውሎችና፡ በሌሎች፡ ሕጋውያን፡ ሁኔታዎች፡ ያለው፡ ልዩነት፡ እውነት፡ ልዩነት፡ አይደለም = “የውል፡ ነጻነት”፡ ከሚለው፡ መሠረታዊ፡ ሀሳብ፡ የመነጨ፡ ነው፡ በዚህ፡ “ነጻነት”፡ መሠረት፡ የውልን፡ ቃል፡ የሚወስኑት፡ ተዋዋዮች፡ ሲሆኑ፡ (ቀ. ፫፻፶፩፻፩(፪)፡ ካሻቸው፡ ትእዛዛዊ፡ የሕግ፡ ቃላት፡ ያልሆኑትን፡ ድንጋጌዎች፡ ከውሳኛው፡ ላይ፡ ተፈጻሚ፡ እንዳይሆኑ፡ ሊሰማሙ፡ ይችላሉ = (ቀ. ፫፻፶፩፻፩(፫)፡ የፍትሕ፡ ብሔሩ፡ ሕግ፡ ከመውጣቱ፡ በፊት፡ የተዋዋሉ፡ ሰዎች፡ ውሉ፡ ጥንት፡ በነበረው፡ ሕግ፡ መሠረት፡ እንዲፈጸም፡ እንደተሰማሙበት፡ ያህል፡²³ ተቆጥሮ፡²⁴ ክርክር፡ ሲነሣ፡ ጉዳዩ፡ በዚያው፡ ሕግ፡ ይወሰናል፡ የሚል፡ ግምት፡ ነበር = ግን፡ የተዋዋዮቹን፡ የፈቃድ፡ ጉድለት፡ ለማስወገድ፡ ያቀዱት፡ በፍትሕ፡ ብሔሩ፡ ሕግ፡ የሚገኙት፡ ትእዛዛዊ፡ የሕግ፡ ቃላት፡ ሕጉ፡ ከመውጣቱ፡ በፊት፡ ከነበሩ፡ ውሎችም፡ ላይ፡ ተፈጻሚ፡ ይሆናሉ፡ (፫፻፲፫፻፶፩/፪)፡²⁵

በፕሮፌሰሩ፡ ቫንደርሊንደን፡²⁶ አስተያየት፡ መሠረት፡ የውል፡ ግንኙነቶች፡ የጋብቻንም፡ ግንኙነቶች፡ ጨምረው፡ የያዙ፡ ናቸው፡ ማለት፡ ይቻላል = ይህን፡ አስተሳሰብ፡ እንደመነሻ፡ የተቀበልነው፡ እንደሆነ፡ በቀ. ፫፻፲፫፻፶፩(፪) መሠረት፡ ከፍትሕ፡ ብሔሩ፡ ሕግ፡ መውጣት፡ በፊት፡ የተፈጸመውን፡ ጋብቻ፡ ሕጋዊ፡ ውጤት፡ የሚወሰነው፡ የፍትሕ፡ ብሔሩ፡ ሕግ፡ ሳይሆን፡ ከዚያ፡ በፊት፡ የነበረው፡ ይበልጡን፡ ልማዳዊ፡ የሆነው፡ ጥንታዊው፡ ሕግ፡ ነው፡ ማለት፡ ነው = ግን፡ እንደ፡ መነሻ፡ የተቀበልነው፡ አስተሳሰብ፡ ከሰህተት፡ ላይ፡ የተመሠረተ፡ ነው = ጋብቻን፡ ስንፈጽም፡ በስምምነት፡ መልክ፡ ነው፡ ፤ ሆኖም፡ ጋብቻ፡ ኢንሲቲቲቭዮን፡ ነው፡ እንጂ፡ ውል፡ አይደለም = የጋብቻ፡ ዋና፡ ዓላማዎች፡ (እብሮ፡ መኖር፡ የግብረ፡ ሥጋ፡ ግንኙነትን፡ መፈጸም፡ ሕጻናትን፡ ማሳደግ)፡ ንብረት፡ ነክ፡ ስላልሆኑ፡ በትእዛዛዊ፡ የሕግ፡ ቃላት፡²⁷ የተወሰኑ፡ ናቸው = ውል፡ ግን፡ ንብረት፡ ነክ፡ ስምምነት፡ ስለ፡ ሆነ፡ (ቀ. ፫፻፲፫፻፶፩)፡ ይበልጡን፡ ትእዛዛዊ፡ ባልሆኑ፡ የሕግ፡ ቃላት፡ የሚወሰን፡ ነው =²⁸ ተደንግጎ፡ የተጻፈው፡ ሕግ፡ ይህ፡ ነው፡ ፤ ብዙውን፡ ጊዜ፡ ፍርድ፡ ቢቶች፡ ጉዳይ፡ የሚወስኑበትም፡ ሕግ፡ ይኸው፡ ነው = ለምሳሌ፡ የፍትሕ፡ ብሔሩ፡ ሕግ፡ ከመውጣቱ፡ በፊት፡ የተፈጸመ፡ ጋብቻ፡ የሚፈርሰው፡ በሌላ፡ ሳይሆን፡ የፍትሕ፡ ብሔሩ፡ ሕግ፡ በሚያዘው፡ መሠረት፡ ብቻ፡ ነው =²⁹

23. ልማዳዊ፡ ቢሆንም፡ ወይም፡ ሌላ፡ ቢሆን =
 24. ከላይ፡ በግርጌ፡ ግስረጃ፡ ቀ. ፳፡ ከተጠቀሰው፡ ከሙሴ፡ ፕላንዩል፡ መጽሐፍ፡ ከቀ. ፪፻፳፩፡ ጋር፡ ያወዳድሯል =
 25. ለምሳሌ፡ የፍትሕ፡ ብሔሩ፡ ሕግ፡ ከመውጣቱ፡ በፊት፡ ስለነበረው፡ ስለመሬት፡ ይዞታ፡ (ከቀ. ፪፻፲፫፻፶፩)፡ ጋር፡ ያወዳድሯል) = ቀ. ፫፻፶፩(፪)ን፡ በሰፊው፡ በመተርጎም፡ በነዚህ፡ ሁኔታዎች፡ ላይ፡ ተፈጻሚ፡ እንዲሆን፡ ግድረግ፡ ይቻላል =
 26. “ቫንደርሊንደን”፡ ገጽ፡ ፪፻፲፬፡ ይመለከቷል =
 27. እላይ፡ ይመለከቷል =
 28. ከጋብቻ፡ የተነሣ፡ እንደተጨማሪ፡ ነገር፡ የሚፈጠሩት፡ ንብረት፡ ነክ፡ ግዴታዎች፡ የጋብቻው፡ “ውል”፡ እንድ፡ ከፍል፡ ስለሆኑ፡ ወይም፡ በቀ. ፫፻፲፫፻፶፩፡ ሥር፡ በመምጣት፡ በተላሉ፡ በውል፡ ሕግ፡ ሥር፡ ይመደባሉ = የጋብቻው፡ ውል፡ ከጋብቻው፡ ላይ፡ የተመሠረተ፡ ሲሆን፡ ከጋብቻው፡ በፊት፡ የሚሆን፡ ነገር፡ ነው =
 29. ለምሳሌ፡ በባለየው፡ ወይም፡ በሚስቲቱ፡ አልፈልግም፡ ማለት፡ ብቻ፡ (ቀ. ፪፻፳፱) = ይህ፡ አስተያየት፡ አከራካሪ፡ የሆነውን፡ የአስላሞች፡ የግል፡ ሁኔታ፡ ሕግ፡ አይመለከትም፡ እታች፡ ይመለከቷል =

የሥራ ፡ ጓደኛዬ ፡ ከላይ ፡ የጠቀስኳቸውን ፡ ክርክሮች ፡ ካቀረቡ ፡ በኋላ ፡ የሚከተለውን ፡ ውሳኔ ፡ ይሰጣሉ ፤ “ሰለዚህ ፡ ልማድ ፡ በሥራ ፡ ላይ ፡ እንዲውል ፡ ከተፈለገ ፡ መታወቅ ፡ አለበት ፤ እንዲታወቅም ፡ መጠናት ፡ አለበት ።” የመሻ ሪያ ፡ ቀጥሎን ፡ (ቀጥ. ፫፻፲፫፻፵፯(፩))ን ፡ ላነበበ ፡ ሁሉ ፡ ይህ ፡ አነጋገር ፡ እንግዳ ፡ ነው ። ልማድን ፡ ማጥናት ፡ ራሱ ፡ ታላቅ ፡ ዋጋ ፡ ያለው ፡ ነው ።³⁰ ልማድን ፡ በሥራ ፡ ላይ ፡ መዋል ፡ የዚህ ፡ ጥናት ፡ ምክንያት ፡ ማሰደረግ ፡ አስፈላጊ ፡ አይመስልም ።³¹

እዚህ ፡ ላይ ፡ የሕግ ፡ አውጭውን ፡ ክፍል ፡ ሀሳብ ፡ ለመግለጥ ፡ ያህል ፡ በልማድ ፡ ለመመራት ፡ አስበው ፡ የነበሩት ፡ የሕጉ ፡ አርቃቂ ፡ ሊቅ ፡ በኢትዮጵያውያን ፡ አማካሪዎቻቸው ፡ (የፍትሕ ፡ ነገሥት ፡ ኮሚሲዮን) ፡ አሳሳቢነት ፡ የተነሣ ፡ ይህን ፡ ሀሳብ ፡ ለመለወጥ ፡ እንደተገደዱ ፡ መግለጽ ፡ አስፈላጊ ፡ ይመስለኛል ።³²

ከዳኞች ፡ ውሳኔ ፡ የሚገኝ ፡ “ሕግ” ።

የአንግሎ ፡ አሜሪካንን ፡ ሕግ ፡ ዓይነት ፡ ለማይከተሉ ፡ ሀገሮች ፡ ከዳኞች ፡ ፍርድ ፡ የሚገኝ ፡ “ሕግ” ፡ የሚለው ፡ አነጋገር ፡ ትክክል ፡ ያልሆነ ፡ አነጋገር ፡ ነው ፤ ምክንያቱም ፡ ዳኞች ፡ ለቀረበላቸው ፡ ጉዳይ ፡ ውሳኔ ፡ ይሰጣሉ ፡ እንጂ ፡ የሰውን ፡ ጠባይ ፡ የሚገቱ ፡ “ሕጎች” ፡ (የወደፊቱንም ፡ የሚገቱ ፡ ውሳኔዎች) ፡ አይፈጥሩም ። እንዳጋጣሚ ፡ ሆኖ ፡ ኤውሮፓውያን ፡ ለሚጠቀሙባቸው ፡ ጅሪስፕሩዳንስ ፡ (ፈረንሳይ) ፡ ፍሪስፕሩዳንዛ ፡ (ጣልያን) ፡ ሪቭትቨፕሪቮንግ ፡ (ጀርመን) ፡³³

እነሆችኒትስት ፡ በ ፡ (ፖላንድ) ፡ ለተባሉ ፡ ቃላት ፡ ትርጉም ፡ የሚሆን ፡ የተሰተካክል ፡ የእንግሊዝኛ ፡ ቃል ፡ ስለሌለ ፡ ዝም ፡ ብለን ፡ ባልተሰተካክል ፡ “ከዳኛ ፡ ፍርድ ፡ የተገኘ ፡ ሕግ” ፡ (በትእምርተ ፡ ጥቅስ ፡ ውስጥ ፡ አድርገን) ፡ በሚል ፡ ቃል ፡ እንተረጉማቸው ፡ ይሆናል ። ይህን ፡ ስናደርግ ፡ ግን ፡ በመሠረቱ ፡ በአሁኑራዊ ፡ ኤውሮፓ ፡ ውስጥ ፡ ዳኞች ፡ ሕግ ፡ የማውጣት ፡ ሥልጣን ፡ እንደሌላቸው ፡ መርሳት ፡ የለብንም ። በዚህ ፡ ከተሰማማን ፡ ሙሴ ፡ ፕላንዮል ፡ “ሕግ ፡ ከነነፍሱ ፡ የሚታየው ፡ ፍርድ ፡ ላይ ፡ ብቻ ፡ ነው”³⁴ (ዕለት ፡ በዕለት ፡ ጉዳይ ፡ ሊወሰንበት ፡ ማለት ፡ ነው) ፡ ሲሉ ፡ የተናገሩትን ፡ ምሳሌያዊ ፡ አነጋገር ፡ ልንጠቀምበት ፡ እንችላለን።

ዳኞች ፡ ሕግ ፡ እንዳይደነግጉ ፡ የሚከለክል ፡ እንደፈረንሳይ ፡ የፍትሕ ፡ ብሔር ፡ ሕግ³⁵ ቀጥ. ፩ ፡ ያለ ፡ ሕግ ፡ የሌላቸው ፡ ኤውሮፓውያን ፡ ሀገሮች ፡ ዳኝነት ፡ (ሕግን ፡ ከማወጅ ፡ ጋር ፡ ሲነጸጸር) ፡ ለወደፊት ፡ ምንም ፡ የሚደነግገው ፡ ነገር ፡ የለም ፡ የሚለውን ፡ አስተያየት ፡ እንደ ፡ ግልጽና ፡ እንደማያከራከር ፡ አስተያየት ፡

30. በተለይም ፡ በአንትሮፖሎጂ ፡ ኢትዮጵያ ፡ ሰለዩሊጂ ፡ ጥናቶች ፡ ላይና ፡ እንዲሁም ፡ ሕጉ ፡ ልማድን ፡ እንደ ፡ ሕግ ፡ በሚገልጹት ፡ ጊዜ ።
 31. በግርጌ ፡ ማሰረጃ ፡ ቀጥ. ፮ ፡ ከተጠቀሰው ፡ ከሲኞር ፡ ቴዎሶኪ ፡ ጽሑፍ ፡ ጋር ፡ ያወዳድሯል ።
 32. ከአር ፡ ዳቢድ ፡ “ላ ፡ ራጮት ፡ ዳ ፡ ኮድ ፡ ሲቢል ፡ ዳን ፡ ሌዝ ፡ ኤታትዝ ፡ አፍሪኬይን ፡” ፡ አናልዝ ፡ አፍሪኬይን ፡ (ዳክር ፡ ፲፱፻፳፯ ፡ እ ፡ ኤ ፡ አ) ፡ ገጽ ፡ ፮ ፡ የተቀረጡ ።
 33. ከሪቭትቨፕሪቮንግ ፡ ጋር ፡ በትክክል ፡ የተነጻጸረ ፡ ነው ።
 34. “ባንደርሊንደን” ፡ ገጽ ፡ ፻፲፩ ፡ በግርጌ ፡ ማሰረጃ ፡ ቀጥ. ፳፫ ፡ እና ፡ ተከታዩን ፡ ጽሑፍ ፡ ይመለከታል ።
 35. የዚህ ፡ ቀጥር ፡ እንደ ፡ ሕግ ፡ መውጣት ፡ የተለየ ፡ ታሪካዊ ፡ ምክንያት ፡ አለው ፡ ከላይ ፡ በግርጌ ፡ ማሰረጃ ፡ ቀጥ. ፩ ፡ የተጠቀሰውን ፡ የሙሴ ፡ ፕላንዮልን ፡ ጽሑፍ ፡ ቀጥ. ፻፶፭ን ፡ ይመለከታል ።

ይቆጥሩታል = 36 በኢትዮጵያም፡ እንዲሁ፡ ነው፤ ይህን፡ በግልጽ፡ የምናየው፡ በኢትዮጵያ፡ ውስጥ፡ ዳኞች፡ ባለፈ፡ ፍርዳቸው፡ መሠረት፡ ይፍረዱ፡ 37 የሚል፡ ሕግ፡ ባለመኖሩና፡ ስለልማድም፡ ከላይ፡ በተገለጸው፡ መሠረት፡ ኮደኛዬ፡ የሕገ፡ መንግሥቱ፡ አንቀጽ፡ ፩፻፲፡ 38 በነጠላ፡ “ሕግ”፡ ሲል፡ ልማድንም፡ ከዳኞች፡ ፍርድ፡ የተገኘን፡ “ሕግም”፡ የሕግን፡ ሳይንስም፡ ጨምሮ፡ መናገሩ፡ ነው፡ ሲሉ፡ ያቀረቡት፡ ሀሳብ፡ አጠራጣሪ፡ ይሆናል = “ግልጽ፡ የሆነ፡ ድንጋጌ፡ (በአዋጅ፡ የወጣ፡ ድንጋጌ፡ ማለት፡ ነው)፡ ካላለ፡ በቀር”፡ (ቀ. ፫፻፲፱፻፵፯(፩)) 39 ልማድ፡ እንደ፡ ሕግ፡ አይሠራበትም = በወንጀለኛ፡ መቅጫ፡ ሕግ፡ ቀ. ፪፡ ውስጥ፡ በተመለከተው፡ መሠረታዊ፡ ሀሳብ፡ ምክንያት፡ የተነሣ፡ ወንጀል፡ ነክ፡ ልማድ፡ ከሕጉ፡ ምድረ፡ ገጽ፡ ፍጹም፡ ተሠርዛል = በሥራ፡ ላይ፡ እንዳይውል፡ የተወሰነው፡ “በቀደምት፡ ውሳኔ፡ መሠረት፡ መፍረድ”፡ በሥራ፡ ላይ፡ እንዲውል፡ እስኪደረግ፡ ድረስ፡ የዳኞች፡ ፍርድ፡ “ሕግ”፡ አይደለም = “የሕግ፡ ሳይንስ”፡ ጠቃሚ፡ ቢሆንም፡ እንኳ፡ የሚያገለግለው፡ ለማስተማርያና፡ ሕግን፡ ለመተርጉም፡ የማሳመን፡ ችሎታ፡ እንዳለው፡ ነገር፡ ብቻ፡ ነው፡ እንጂ፡ እንደ፡ ሕግ፡ ሆኖ፡ አይሠራበትም = የፕሮፌሰር፡ ቫንደርሲንደን፡ ስሕተት፡ የመነጨው፡ በመሠረቱ፡ በትክክለኛ፡ አነጋገር፡ “የሕግ፡ ምንጮች”፡ የሚባሉትን፡ ስለ፡ ሕግ፡ ከሚያስረዱን፡ ምንጮች፡ ካለመለየታቸው፡ ነው፤ እንግዲህ፡ የዳኞች፡ ውሳኔ፡ የሕግ፡ ሳይንስ፡ እና፡ ልማድ፡ ራሱ፡ እንኳ፡ ሕጉ፡ አስፈላጊ፡ ነው፡ 40 ሲል፡ ስለ፡ ሕግ፡ ከሚያስረዱን፡ ምንጮች፡ ውስጥ፡ ናቸው = የዳኞች፡ ውሳኔ፡ የሕግ፡ ሳይንስ፡ ወይም፡ ልማድ፡ ለምሳሌ፡ ስለ፡ ሕጉ፡ አተረጎጉም፡ ታላቅ፡ የማሳመን፡ ችሎታ፡ ይኖራቸው፡ እንደሆነ፡ ነው፡ እንጂ፡ “ሕግ”፡ አይደሉም = 41

ስለዋንት፡ ፍርዶች፡ ጽሑፍ፡ መሰብሰብ፡ ለሕግ፡ ታሪክ፡ ጸሐፊ፡ ወይም፡ አጥኝ፡ ታላቅ፡ ዋጋ፡ ያለው፡ ነው = በቅርብ፡ የተፈረዱ፡ ፍርዶችን፡ ደግሞ፡ የሕግ፡ ትምህርት፡ ቤታችን፡ አሁን፡ ያለውን፡ በአዋጅ፡ የወጣውን፡ ሕግ፡ ለማስረዳትና፡ ለማብራራት፡ ይገለገልባቸዋል = ልክ፡ ልማድን፡ እንደማጥናት፡ ሁሉ፡ የዳኞችን፡ ፍርድ፡ ተከታትሎ፡ ማጥናት፡ የራሱ፡ ዋጋና፡ ጥቅም፡ ስላለው፡ የዳኞች፡ ፍርድ፡ የሚጠናው፡ “ሕግ”፡ ሆኖ፡ ሥራ፡ ላይ፡ ስለሚውል፡ ነው፡ የሚል፡ ምክንያት፡ መስጠት፡ አስፈላጊ፡ አይደለም = ውል፡ ተዋዋዮቹን፡ ብቻ፡ እንደ

36. ሊቀርቡ፡ ስለሚችሉት፡ ከክርክር፡ ግንኛውንም፡ ተቀባይነት፡ ያለውን፡ የፈረንሳይ፡ ሊቅ፡ ጽሑፍ፡ ይመለከታል =
 37. እዚህ፡ ላይ፡ በታ፡ ሲኖረው፡ ይችላል፡ የነበረው፡ አዋጅ፡ የፍርድ፡ ቤቶች፡ አዋጅ፡ ፻፱፻፷፯፡ (እ.ኤ.አ)፡ የአዋጅ፡ ቀ. ፫፻፳፡ ነጋሪት፡ ጋዜጣ፡ ፳፻፶፡ ዓመት፡ ቀ. ፪፡ ላልተወሰነ፡ ጊዜ፡ በፍርድ፡ ቤቶች፡ (ማኻቫያ)፡ አዋጅ፡ ፲፱፻፷፫፡ እ፡ (እ.ኤ.አ)፡ የአዋጅ፡ ቀጥር፡ ፻፲፫፡ ነጋሪት፡ ጋዜጣ፡ ፳፻፶፡ ዓመት፡ ቀ. ፫፻፳፩፡ በሥራ፡ ላይ፡ እንዳይውል፡ ተደርጎ፡ ሳለ፡ በመጨረሻ፡ ባ፲፱፻፷፭ (እ.ኤ.አ)፡ የፍትሕ፡ ባሕር፡ ሕግ፡ ሥነ፡ ሥርዓት፡ ተሸጉል =
 38. ዳኞች፡ የፍርድ፡ ሥራን፡ በሚሠሩበት፡ ጊዜ፡ “ከሕግ፡ በቀር፡ በሌላ፡ ሥልጣን፡ አይመሩም” የሚለው፡ ነው =
 39. ይህ፡ አስተያየት፡ ሰፊ፡ ያለውን፡ በጽሑፈ፡ ውስጥ፡ በግርጌ፡ ማስረጃ፡ ቀ. ፲፮—፲፯፡ የተገለጹትን፡ የልማድን፡ “መውጫዎች”፡ (መግለጫዎች)፡ አይመለከትም =
 40. የተዋሃደ፡ ልማድን፡ የሚያመለክቱትን፡ ግለት፡ ነው =
 41. ምናልባት፡ ደግነቱ፡ ሕግ፡ አለመሆናቸው፡ ነው፡ ምክንያቱም፡ እርስ፡ በርሳቸውም፡ ሆነ፡ በየራሳቸው፡ ውስጥ፡ አሰመሰማግት፡ እለ = ሆኖም፡ አንዳንድ፡ ጊዜ፡ በሕጉ፡ አስገዳጅነት፡ የተነሣ፡ የሀገር፡ ልማድ፡ እንደ፡ ሕግ፡ ሆኖ፡ የሚሠራባቸውን፡ ጉዳዮች፡ ለመረዳት፡ ከላይ፡ በግርጌ፡ ማስረጃ፡ ቀ. ፲፯፡ የተጠቀሰውን፡ “ሕግና፡ ባሕሩ፡ በኢትዮጵያ”፡ የሚለውን፡ ጽሑፍ፡ ይመለከታል =

ሚመለከት፡ ሁሉ፡ (ቍ. ሺ፱፻፶፪(፩)ን ያነጻጽሯል)፡ ፍርድም፡ ከከሳሽና፡ ከተከሳሽ፡ ላይ፡ ብቻ፡ እንደ፡ “ሕግ”፡ ሆኖ፡ የሚፈጸም፡ ነው። (ቍ. ሺ፱፻፵፩(፪)ን፡ ያነጻጽሯል)። በምሳሌያዊ፡ አነጋገር፡ ፍርድ፡ የተከሳሽና፡ የከሳሽ፡ “ሕግ”፡ እንጂ፡ የአገር፡ ሕግ፡ አይደለም። 42

ፍትሐ፡ ነገሥት።

ፕሮፌሰር፡ ቫንደርሊንደን፡ ፍትሐ፡ ነገሥት፡ “ምንም፡ እንኳ፡ እንደ፡ ሕግ፡ ባይታወጅም፡ በአገሪቱ፡ በሙሉ፡ በሥራ፡ ላይ፡ ይውል፡ ነበር።” ሲሉ፡ ስለ፡ ፍትሐ፡ ነገሥት፡ የጸፋት፡ የተጋነነ፡ ይመስላል። የዓረፍተ፡ ነገሩ፡ የመጀመሪያው፡ ክፍል፡ እንደሚከተለው፡ ቢጻፍ፡ የተሻለ፡ ይመስለኛል፤ “ምንም፡ እንኳ፡ ‘ፍትሐ፡ ነገሥት’፡ የሚሉት፡ ቃላት፡ ፍትሐ፡ ነገሥትን፡ ነገሥታት፡ ባዋጅ፡ ያወጡት፡ ሕግ፡ ቢያስመስሉትም፡ እስካሁን፡ ድረስ፡ ይህን፡ የሚያረጋግጥ፡ አንዳችም፡ ማስረጃ፡ አልተገኘም።” ፍትሐ፡ ነገሥት፡ “በአገሪቱ፡ በሙሉ፡ በሥራ፡ ላይ፡ ይውል፡ ነበር”፡ (ከሥራ፡ የተሰመረውን፡ ቃል፡ ላማጋነን)፡ ለተባለው፡ ግን፡ ማስረጃም፡ አልተሰጠ፤ ከደኛዬም፡ ራሳቸው፡ በግርጌ፡ ማስረጃ፡ ቍ. ፯፮፡ ከጠቀሳቸው፡ ሊቃውንት፡ አንዱ፡ እንኳ፡ ድጋፍ፡ አልሆኑዋቸውም።

ፍትሐ፡ ነገሥት፡ የሕግ፡ ምንጭ፡ እንደመሆኑ፡ መጠን፡ ባ፲፱፻፶፮፡ የወንጀለኛ፡ መቅጫ፡ ሕግና፡ (ቍ. ፪ትን፡ ይመለከታል)፡ ባ፲፱፻፶፪ቱ፡ የፍትሐ፡ ብሔር፡ ሕግ)፡ ቍ. ፫፲፫፻፵፯ን፡ ይመለከታል)፡ ተተክቷል። ሆኖም፡ የሕግ፡ እውቀታችንን፡ ከሚያስፋፋልን፡ ምንጮች፡ እንደ፡ አንዱ፡ ሆኖ፡ ይኖራል፤ በተጨማሪም፡ በሱ፡ ላይ፡ የተመሠረቱትን፡ የፍትሐ፡ ብሔሩን፡ ሕግ፡ ቍጥሮች፡ ለመተርጉም፡ የማሳመኛ፡ ችሎታ፡ እንዳለው፡ ጽሑፍ፡ ይቆጠራል።

የእስላም፡ ሕግ።

የእስላም፡ ሕግ፡ መሠረቱ፡ ከሃይማኖት፡ ትምህርት፡ ነው። ባሁኑ፡ ዘመን፡ ያለው፡ አዝማሚያ፡ በእስላም፡ ሀገሮች፡ እንኳ፡ የ“ሃይማኖት”፡ ሕጎችን፡ አንድ፡ በሆኑ፡ ባዋጅ፡ በወጡ፡ ሕጎች፡ መተካት፡ ነው። 44 የክርስቲያን፡ አገር፡ የሆነችው፡ ኢትዮጵያ፡ ፍትሐ፡ ነገሥት፡ በሌላ፡ ሕግ፡ ከተካችና፡ የክርስቲያን፡ የሃይማኖት፡ መሪዎቻን፡ የዓለማዊ፡ ፍርድ፡ ሥልጣን፡ ከደመሰሰች፡ በኋላ፡ መልሳ፡ ባወጣቸው፡ ሕጎች፡ ውስጥ፡ የግል፡ ሃይማኖታቸውን፡ እንዲከተሉ፡ ለተፈቀደላቸው፡ ለሌሎች፡ የሃይማኖት፡ ተከቲዎች፡ የሃይማኖት፡ ችሕጋቸውን፡

42. ምንም፡ እንኳ፡ ቃላት፡ የማላመን፡ ችሎታ፡ ቢኖራቸውም፡ ሕጋዊ፡ ምክንያቶቻቸው፡ በሌሎች፡ ፍ/ቤቶች፡ ዘንድ፡ ተቀባይነት፡ ለማግኘት፡ ግደታ፡ የላቸውም።
 43. “ቫንደርሊንደን፡ ገጽ፡ ፪፻፳።”
 44. ለምሳሌ፡ ፪. ሕን፡ ቢ. አንደርበን፡ “ሪቦንት፡ ፎርምስ፡ ኢን፡ ዘ፡ ኢስላሚክ፡ ሎው፡ ኦፍ፡ ኢን ሄሪታንስ” ኢንተርናሽናል፡ ኤንድ፡ ኮምፖራይብ፡ ሎው፡ ኳርተርሊ፡ ሆል፡ ፲፱፡ ፲፱፻፳፭ (ክ፡ ኤ፡ እ)፡ ገጽ፡ ፫፻፶፫፤ ስለ፡ ሕግ፡ በግብጽ፡ ኮርያ፡ ተገዢያ፡ ሞርት፡ ኢራክና፡ ፓኪስታን፡ ይመለከታል። ጥንታውያን፡ የኮርካ፡ ማሻሻያዎች፡ በሕዝብ፡ ዘንድ፡ አድናቆት፡ አልነበራቸውም። እነዚህ፡ ማሻሻያዎች፡ እኔ፡ በነበርኩበት፡ በዓለም፡ አቀፍ፡ የሕግ፡ ጉባኤ፡ በአይ፡ ዲ፡ ላይ፡ ክፍል፡ ተመርምረው፡ ነበር። (ዑናሳ፡ ፲፱፻፷፮)።

እንዲከተሉ፡ ትፈቅድላቸዋለች፡ ለማለት፡ በፍጹም፡ አያስደፍርም። ። “ እንዲያውም፡ ልክ፡ እንዲህ፡ ዐይነቱ፡ የሕግ፡ ረቂቅ፡ ከወጣ፡ በኋላ፡ የፍትሐ፡ ነገሥቱ፡ ከሚሲዮን፡ ሳይቀበለው፡ ቀርቷል። ። በተጨማሪም፡ የፍትሐ፡ ብሔር፡ ሕግ፡ ቍ. ፫፻፲፱፻፵፯(፩)ን፡ በመደገፍ፡ በሀሳባዊ፡ እስተያየት፡ የእስላም፡ ሕግ፡ በሥራ፡ ላይ፡ ሊውል፡ የማይችል፡ ነው፡ ለማለት፡ ይቻላል። (በኢትዮጵያ፡ ከዋንት፡ ጀምሮ፡ የነበረውና፡ ሲወርድ፡ ሲዋረድ፡ በመጣው፡ የልዩ፡ ልዩ፡ ሃይማኖት፡ ተከታዮች፡ ተባብረው፡ መኖር፡ “ልምድ፡ መሠረት፡ የቃዲንና፡ የናይባን፡ ፍርድ፡ ቤቶች” ። የተለየ፡ ሥልጣን፡ እስላሞችን፡ በሚመለከት፡ በግል፡ ሁኔታዎች፡ ጉዳይ፡ ላይ፡ የሚወሰነው፡ ሥነ፡ ሥርዓት፡ ነክ፡ አዋጅ፡ አሁንም፡ ይሠራበታል። ይህም፡ ጊዜው፡ በሚፈቅደው፡ መሠረት፡ የአገሪቱ፡ ሕግ፡ በተሻለ፡ አኳኋን፡ ቍ. ፫፻፲፱፻፵፯(፩) እንደሚለው፡ ሁሉ፡ አንድ፡ እስተሚሆንበት፡ ጊዜ፡ ድረስ፡ ይቀጥል፡ ይሆናል። ግን፡ እንደ፡ ፕሮፌሰር፡ ቫንደርሊንደን፡ በደፈናው፡ “የእስላም፡ ሕግ፡ በአገሪቱ፡ ውስጥ፡ በብዙ፡ ለታ፡ ይሠራበታል” ። ማለት፡ ነገር፡ ማጋነን፡ ይመስላል። የመሻሪያው፡ ቍ. ፫፻፲፱፻፵፯፡ ዋንታውያን፡ ደንቦችን፡ በጠቅላላው፡ ቢሸርም፡ ዛሬ፡ ከሰላሞች፡ ጉዳይ፡ ላይ፡ በመዋል፡ የሚገኘው፡ ስለ፡ ግል፡ ሁኔታ፡ ። ጉዳይ፡ ብቻ፡ የሚያወሳው፡ የሻሪያው፡ ሕግ፡ ክፍል፡ ነው፡ እንጂ፡ ጠቅላላው፡ የሰላም፡ ሕግ፡ አይደለም። ቍ. ፫፻፲፱፻፵፯፡ “የሕግ፡ አንድነት” የሚለውን፡ መሠረታዊ፡ ሀሳብ፡ ያዘለ፡ ሲሆን፡ የሕግ፡ አንድነትን፡ ለማስገኘት፡ የታቀደ፡ ነው። ይህ፡ የገለጽኩት፡ ሀሳብ፡ ጓደኛዬ፡ የሕግ፡ ሳይንስ፡ ለእስላም፡ ሕግ፡ በኢትዮጵያ፡ ውስጥ፡ ሊያበረክት፡ የሚችለው፡ “ዋና” ነገር፡ አለ፡ ካሉት፡ ጋር፡ የማይስማማ፡ ነው። ካሉስ፡ እንዲህ፡ ዐይነቱ፡ በረከት፡ የፍርድ፡ ቤት፡ ጉዳይ፡ ላለበት፡ ሰው፡ ዋጋ፡ ቢስ፡ ነው። የተፈለገው፡ አሁን፡ የሕዝብ፡ ጉዳይ፡ ለሚወሰንባቸው፡ ባዋጅ፡ ለወጡት፡ ሕጎች፡ ማብራሪያ፡ ነው፡ እንጂ፡ ለእስላም፡ ሕግ፡ ማብራሪያ፡ የቸገረው፡ ሰው፡ የለም። ። 30

መደምደሚያ።

በምርምርና፡ ጥንታውያን፡ መዛግብት፡ በመያዙ፡ ረገድ፡ የተመለከትነው፡ እንደሆነ፡ የፕሮፌሰር፡ ቫንደርሊንደን፡ ጽሑፍ፡ ታላቅ፡ ዋጋ፡ ያለው፡ ነው። ነገር፡ ግን፡ ፩ኛ/ ስለ፡ ሕግ፡ ምንጮች፡ ያቀረቡት፡ ሀሳባዊ፡ (ቴኦራቲካል)፡ ማብ

45. እንዲሁም፡ ሕግ፡ መንግሥት፡ አንቀጽ፡ ፳፮፡ እና፡ ፳፫ን፡ ይመለከቷል።
 46. እዚህ፡ ላይ፡ በታ፡ ሲኖራቸው፡ የሚችሉ፡ መዛግብት፡ አልታተሙም።
 47. የአዋጅ፡ ቍ. ፳፪፡ ፲፱፻፵፱ ፡ ፡ ፡ ግን፡ ነጋሪት፡ ጋዜጣ፡ ፫ኛ፡ ዓመት፡ ቍ. ፱ ።
 48. “ቫንደርሊንደን”፡ ገጽ፡ ፪፻፳፫ን፡ ይመለከቷል።
 49. በተሰይም፡ የቤተ፡ ሰብና፡ የውርስ፡ ጉዳዮችን፡ በግርጌ፡ ማስረጃ፡ ቍ. ፵፮፡ የተጠቀሰውን፡ የቃዲንና፡ የናይባን፡ ፍርድ፡ ቤቶች፡ አዋጅ፡ አንቀጽ፡ ፳፮፡ ይመለከቷል። ይኸው፡ አንቀጽ፡ የናይባው፡ ፍ/ቤት፡ ሥልጣን፡ በፍርድ፡ ሚኒስትሩ፡ ትእዛዝ፡ ሊወሰን፡ ይቻላል፡ ይላል።
 50. በጽሑፍቸው፡ መጨረሻ፡ ላይ፡ ፕሮፌሰር፡ ቫንደርሊንደን፡ ስለ፡ ሕግ፡ ሴቶች፡ ሲያትቱ፡ የሕግ፡ ሰነዶች፡ “ግንኙነት”፡ ሰው፡ (በዕለት፡ ኑርው)፡ የዕለት፡ ተግባርን፡ በሚያከናውንበት፡ ጊዜ፡ የሕግ፡ ውጤት፡ እንዲኖረቸው፡ የሚያዘጋጁቸው፡ ግንኙነትም፡ ጽሑፍ፡ ናቸው” ሲሉ፡ ጽፈዋል። ይህ፡ ከሆነ፡ እንግዲህ፡ ግንም፡ ለምሳሌ፡ የማይገባ፡ ነገር፡ በመሥራት፡ ከውል፡ ውጭ፡ አላፈነት፡ የደረሰበት፡ ሰው፡ ሁሉ፡ በሕግ፡ ሰነድ፡ ይጠቀማል፡ ማለት፡ ሲሆን፡ ከዕለት፡ ኑር፡ ውጭ፡ የሆኑ፡ ሕጋውያን፡ ተግባሮችን፡ የሚያስረዱ፡ ጽሑፎች፡ ግን፡ የሕግ፡ ሰነዶች፡ አይባሉም፡ ማለት፡ ነው። በእውነቱ፡ ይህ፡ እንዲህ፡ ተብሎ፡ እንዲተረጎም፡ ታስቦ፡ የተሠራ፡ አይመስለኝም።

ራሪያ ፣ ፪ኛ/ አንዳንዶቹ ፡ ውሳኔዎቻቸው ፣ ለምሳሌ ፡ ስለልማድ ፣ እንደ ፣ ሕግ ፣
 በሥራ ፣ ላይ ፣ ስለመዋል ፣ የወሰኗቸው ፣ እና ፣ በመጨረሻም ፣ ሕገ ፣ መንግሥት ፣
 አንቀጽ ፣ ፻፲ ፣ ውስጥ ፣ ስለሚገኘው ፣ “ሕግ”⁵¹ ስለሚለው ፣ ቃል ፣ ትርጉም ፣
 የሰጡት ፣ አስተያየት ፣ የፍትሕ ፣ ነገሥቱ ፣ ኮሚሲዮን ፣ ዓመት ፣ ሙሉ ፣ የሕግ ፣
 ዝብርቅርቅና ፣ አለመታወቅ ፣ እንዳይኖር ፣ የለፋበትን ፣ ሁሉ ፣ መና ፣ እንደማድ
 ረግ ፣ ያህል ፣ ነው ፣ እንዲህ ፣ አድርጎ ፣ የሕጉን ፣ ሰዓት ፣ ወደኋላ ፣ መመለስ ፣ በጽ
 ሑፍ ፣ ከወጣው ፣ ሕግ ፣ ጋር ፣ አለመስማማት ፣ ሲሆን ፣ ይህን ፣ ሕግ ፣ መለወጥ ፣
 የሚቻለው ፣ ባዋጅ ፣ ሌላ ፣ ሕግ ፣ በማውጣት ፣ ብቻ ፣ መሆኑን ፣ መገንዘብ ፣ ያሻል።⁵²

51. ጥቅሶች ፣ “የፍርድን ፣ ሥራ ፣ በሚሠሩበትም ፣ ጊዜ ፣ ከሕግ ፣ በቀር ፣ በሌላ ፣ ሥልጣን ፣ እይመሩም”
 የሚለውን ፣ ስንመለከት ፣ ይህ ፣ ሕገ ፣ መንግሥታዊ ፣ አንቀጽ ፣ እንደሌሎች ፣ ተመሳሳይ ፣ የውጭ
 ሀገር ፣ አንቀጾች ፣ ሁሉ ፣ (ስለዚህ ፣ ጉዳይ ፣ ኤም ፣ ካፒሎቲ ፣ እና ፣ ጆ ፣ ሲ ፣ እዳምስ ፣ “ጽዳሽያል ፣
 ረቢው ፣ አፍ ፣ ሴጅብሌሽን ፣ ዩሮፒያን ፣ አንቲሲዳንትስ ፣ ኤንድ ፣ አዳፍቲሽንስ” ሀርባርድ ፣
 ሎው ፣ ሪቢው ፣ ቦል ፣ ፳፱ (፻፱፻፳፮ ፣ እ ፣ ኤ ፣ አ) ፣ ገጽ ፣ ፲፮፻፺፭ ፣ ይመለከቷል) ፣ የሕግ ፣ አሰራዳ
 ሚው ፣ ክፍል ፣ በዳኝነት ፣ ሥራ ፣ ጣልቃ ፣ እንዳይገባ ፣ ለመክልከል ፣ የታለመ ፣ መሆኑ ፣ ግልጽ ፣
 ነው ፣ የዚህን ፣ ሕገ ፣ መንግሥታዊ ፣ አንቀጽ ፣ ትርጉም ፣ “በማረዘም” ፣ ሌሎች ፣ ዓላማዎች ፣
 እንዳሉት ፣ አድርጎ ፣ መገመት ፣ አይገባም ፣ ከላይ ፣ በግርጌ ፣ ማስረጃ ፣ ቀ. ፳፮ ፣ የተጠቀሰውንና ፣
 ተከታዩን ፣ ጽሑፍ ፣ ይመለከቷል ።

52. ፕሮፌሰር ፣ ቫንደርሊንደን ፣ ስለጽሑፋቸው ፣ ሰበጠሁት ፣ አስተያየት ፣ መልስ ፣ መጻፍ ፣ እንዲቻላቸው
 ውና ፣ መልሳቸውም ፣ ከዚህ ፣ ጽሑፍ ፣ ጋር ፣ እንዲታተም ፣ በማሰብ ፣ የዚህን ፣ ጽሑፍ ፣ ግልባጭ ፣
 አስቀድሜ ፣ ሰጥቻቸዋለሁ ። በደራሲው ፣ የተስተካከሉ ፣ አስተያየት ፣ መሠረት ፣ እንዲህ ፣ ዓይ
 ነቱ ፣ የሀሳብ ፣ መለዋወጥ ፣ መጨረሻ ፣ እንዲኖረው ፣ ስለሚያሻ ፣ የሥራ ፣ ጓደኞቹ ፣ የፕሮፌ
 ሰሩ ፣ ጽሑፍ ፣ (ከታች ፣ ይመለከቷል) ፣ የመጨረሻ ፣ ጽሑፍ ፣ ይሆናል ።